

pogo-

varjati tudi o trialističnem konceptu. Pri tem avtor opozarja na dejstvo, da je leta 1909 Heinrich knez Hanau začel izdajati celo zemljevide z začrtanimi mejami trialistične monarhije. Slovenija bi v okviru tretje enote združevala Koroško in Štajersko južno od Drave, Kranjsko, Goriško-Gradiščansko, Trst in severno Istro (do Buj). Fotografiji dveh trialističnih kart sta tudi objavljeni v knjigi.

A preden je Franc Ferdinand mogel udejaniti svoje načrte, se je zgodil znameniti sarajevski dogodek. Politiki VLS so v nadvojvodo in v svojo domovino Avstrijo verjeli do zadnjega. Še maja 1914 je Šušteršič zagotavljal: "Habsburška monarhija je močna, močnejša, kot se zdi..." Po štirih letih ni od opevane moči ostalo niti sledu.

Ob koncu avtor jasno pokaže, da je bila habsburška monarhija tudi slovenska država in da je torej bila slovenska politika na Dunaju njen integralni del. Parlamentarci iz vrst SLS tako seveda niso zahtevali razumevanja zase v tujem parlamentu na Dunaju, temveč v svojem domačem predstavniškem telesu. Njen dolgoletni prvak Ivan Šušteršič je po mnenju mnogih svojo vlogo v državnem zboru opravljal mojstrsko. Kot predstavnik maloštevilne slovenske parlamentarne delegacije je izjemno spretno in taktično plesal po parlamentarnih dvoranah. S povezovanjem (pretežno južnoslovanskih) sil je precej okreplil svoj vpliv in posledično vpliv stranke. Nenazadnje je dosegel, da sta se oktobra 1912 združili njegova VLS in hrvaška Vsepravaška organizacija v Hrvatsko-slovensko stranko prava. Morda še bolj kot njuna skupna programska resolucija je pomembno dejstvo, da sta stranki s tem dejanjem prebili mejo med avstrijskim in ogrskim delom monarhije. Pisec dela se povsem strinja z oceno, da je Šušteršič imel lastnosti državnika. Podobno je mogoče trditi tudi za Šušteršičevega naslednika Antona Korošca, katerega zvezda pa je vzšla šele med prvo svetovno vojno ter neposredno po njej.

Rahtenova knjiga je tako izredno povedno delo, ki na (zgolj) 150 straneh nazorno ilustrira politiko KNS/SLS/VLS v dunajskem parlamentu. Spremno besedo h knjigi je prispeval slovenski parlamentarec najnovejše dobe France Bučar. V delu moremo prav tako najti precej fotografij osebnosti in dokumentov, ki še dodatno pričarajo duh dobe. Podoba najmočnejše slovenske politične sile v habsburški monarhiji je s tem delom gotovo popolnejša in nedvomno bolj zaokrožena.

Jure Gašparič

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921. 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919; 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67-133); 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921 (št. 134-204). Za objavo pripravil Peter Ribnikar. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998 - 416 strani; 1999 - 428 strani; 2002 - 482 strani.

V zadnjih letih poteka intenzivnejše izdajanje virov tudi za slovensko zgodovino med prvo in drugo svetovno vojno. Za prva desetletja po letu 1945 je bilo značilno zlasti izdajanje dokumentov o zgodovini komunističnega in socialističnega tabora na Slovenskem, med zadnjimi pa sta pomembni znanstveno-kritični izdaji *Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919-1921*, ki so jih za objavo pripravili sodelavci Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (1980), in *Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923* Jurija Perovška in sodelavcev (1990). Za prvo desetletje življenja Slovencev v jugoslovanski državi je temeljnega pomena zbirka virov *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918-1929)* Jurija Perovška (1998), za problematiko odnosa Slovencev do prve Jugoslavije pa je dragoceno tudi delo Janka Prunka *Slovenski narodni programi: Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (1986). V zbirki *Zgodovinski viri za srednje šole* so po uvodnih študijah objavljeni tematski izbori dokumentov o gospodarski zgodovini med vojnoma v publikaciji Žarka Lazarevića, *Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji* (1997), v publikaciji *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji* (1999) pa je za prvi del Slovenska kultura v prvi Jugoslaviji izbral dokumentarno gradivo Ervin Dolenc. Poudarimo naj, da so sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino ob pisanju študij posvetili precejšnjo pozornost tudi objavljanju virov. Ob samostojnih publikacijah so izbrani dokumenti objavljeni tudi kot priloge v različnih zbornikih in monografijah, nazadnje v delu *Slovenski parlamentarizem 1927-1929* Miroslava Stiplovska (Znanstveni inštitut Filozofske fakultete - 2000) o delovanju samouprav ljubljanske in mariborske oblasti konec dvajsetih let. V primerjavi s temi edicijami pa pomeni izid zapisnikov sej poprevratnih slovenskih vlad 1918-1921 doslej najboljše objavljeno arhivskih virov za slovensko zgodovino med vojnoma.

Med bogatim ohranjenim gradivom o delovanju Narodne vlade in Deželne vlade za Slovenijo 1918-1921, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu 60, so za osvetlitev pravnega položaja Slovenije v jugoslovanski državi do vidovdanske ustave ter značilnosti njenega gospodarsko-socialnega in prosvetno-kulturnega razvoja v poprevratnem obdobju med temeljnimi viri vladni sejni zapisniki. Zato se je zamisel o njihovi objavi porodila po ureditvi arhivskega gradiva vladnih predsedstev in poverjeništev v sedemdesetih letih, toda pot za njeno udejanjenje je bila dolgotrajna, ker so do osamosvojitve Slovenije glede financiranja in v tematskem pogledu prevladovalle druge prioritete, po njej pa je v devetdesetih letih postalo aktualno tudi preučevanje začetkov slovenske državnosti. V recenziji knjige Bojana Balkovca (1992) *Prva slovenska vlada 1918-1921* je bila ponovno poudarjena koristnost in potrebnost objave sejnih zapisnikov poprevratnih slovenskih vlad. Arhiv Republike Slovenije je ob zagotovitvi finančnih sredstev pripravo te obsežne edicije zaupal svojemu upokojenemu sodelavcu arhivskemu svetniku Petru Ribnikarju, ki mu je bila ta naloga tudi priznanje za njegovo pionirsko delo pri urejanju fonda najvišjih oblastnih organov v Sloveniji iz prvih let po prevratu. Ob tem kot zanimivost omenimo, da so arhivisti sprva domnevali, da so bili vladni sejni zapisniki uničeni tik pred okupacijo Slovenije leta 1941, vendar so jih odkrili v gradivu banske uprave Dravske banovine, ki ga je Izvršni svet Skupščine LR Slovenije leta 1955 izročil tedanjemu Državnemu arhivu Slovenije. Ribnikar je raziskovalce že vzporedno z urejanjem novosprejetega gradiva usmerjal v njegovo

preučevanje in med prvimi sem bil deležen njegove pomoči pri zbiranju arhivske dokumentacije za doktorsko disertacijo o sindikalnem gibanju na Slovenskem v letih po prvi svetovni vojni. Tako je bilo mogoče kmalu po izidu prvega obsežnega preglednega dela *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941* prof. dr. Metoda Mikuža, ki je temeljilo zlasti na bogatem časopisnem gradivu, podobo zgodovinskih procesov v Sloveniji po prvi svetovni vojni osvetliti tudi z arhivskimi viri. Z dragocenimi podatki iz sejnih zapisnikov in drugim gradivom prvih slovenskih vlad so dokumentirane številne raziskave poprevertnega obdobja na Slovenskem, med zadnjimi naj omenimo delo *Slovenska osamosvojitev v letu 1918* Jurija Perovška (1998). Triindvajset zapisnikov sej Narodne vlade SHS v Ljubljani sta skoraj v celoti, z manjšimi jezikovnimi napakami, objavila Dragoslav Janković in Bogdan Krizman v obsežni ediciji *Gradja o stvaranju jugoslovenske države (1. I.-20. XII. 1918)*, druga knjiga, Beograd 1964, medtem ko je prvi zapisnik seje Narodne vlade glede razprave o zedinjenju objavil poverjenik za socialno skrbstvo Albin Prepeluh v svojih spominih *Pripombe k naši prevratni dobi* (1938). Dosedanje preučevanje sejnih zapisnikov in ugotovitve o njihovi pomembnosti so bili spodbuda za izdajo integralnih tekstov vseh 204 sej Narodne vlade SHS v Ljubljani in šestih Deželnih vlad za Slovenijo z ustreznim komentarjem kot pomembne oblike osvetlitve prelomnega dogajanja od oblikovanja Države SHS 29. oktobra 1918 do vidovdanske ustave junija 1921 neposredno prek virov.

Peter Ribnikar je uspel prvi del oziroma knjigo sejnih zapisnikov pripraviti za objavo ob osemdesetletnici ustanovitve prve slovenske nacionalne vlade 31. oktobra 1918. V uvodni študiji (str. 9-50) je po virih in literaturi opisal oblikovanje Narodne vlade SHS v Ljubljani po prevratu in Deželnih vlad za Slovenijo v času državnopravnega provizorija od prvodecembrskega zedinjenja do sprejetja prve jugoslovanske ustave, poudaril temeljne razlike v pristojnostih prve slovenske nacionalne vlade z 12 resorji in na polovico poverjeništev okrnjenih Deželnih vlad, navedel poglobitve značilnosti njihovega delovanja, rekonstruiral kadrovske sestavo vseh vlad in opisal tudi temeljne programske usmeritve vseh treh tradicionalnih slovenskih političnih strank, Slovenske ljudske stranke (SLS), Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) in Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS), ki so s svojimi vidnimi funkcionarji sodelovale v poprevertnih vladah, ter končno še novoustanovljene Samostojne kmetijske stranke, ki je sodelovala le v zadnji Deželni vladi za Slovenijo. Ob tem je opisal tudi kompetence posameznih vladnih poverjeništev, oblikovanje številnih novih upravnih organov, uradov in komisij, ki so opravljale različne posebne upravne naloge Narodne vlade in Deželne vlade za Slovenijo, osvetlil je tudi odnos prve slovenske nacionalne vlade do ljubljanskega in zagrebškega Narodnega sveta ter ustanovitev ministrskih izpostav v Ljubljani v procesu centralizacije po prvodecembrskem zedinjenju. Ribnikar je svojo uvodno študijo sklenil z opisom usode in značilnosti sejnih zapisnikov, ki so bili v neurejenem stanju šele po več kot treh desetletjih od nastanka izročeni osrednjemu arhivu. To je primer, kako se s pomembnim zgodovinskim gradivom ne bi smelo ravnati. Ugotovil je, da so za skoraj vse seje ohranjeni originalni zapisniki, ki so bili podpisani, pri urejanju pa so redke manjkajoče nadomestili s kopijami. Glede njihove karakteristike je poudaril: "V bistvu to niso zapisniki v klasičnem smislu, ampak zabeležke o sejah vlade in o sprejetih uredbah, sklepih, predlogih in stališčih...", pri čemer za razpravljanje in sklepanje ni bil naprej določen dnevni

red, "ker je vlada sproti obravnavala vse pomembnejše tekoče zadeve, ki jih je bilo treba v nastali situaciji čimprej rešiti" (str. 46). Ribnikar je v podrobnem arhivističnem opisu tehničnih vidikov sejnih zapisnikov navedel podatek, da jih obsega večina od 4 do 8 strani, da najdaljši obsega 16 strani, kar omogoča njihovo celovito objavo, ter da so vladne seje trajale največkrat dve do tri ure. Opozoril je, da jih je precej napisanih na slabem papirju in so bili zato ob pogosti uporabi izpostavljeni poškodbam. Objava sejnih zapisnikov, ki jih bodo lahko v prihodnje uporabljali raziskovalci, bo torej prispevala posredno tudi k njihovi zaščiti. V prvi opombi k vsakemu sejnemu zapisniku je prirejevalec objave navedel podatke o obliki zapisnika, njegovem obsegu, kakovosti papirja in morebitnih popravkih, ki sta jih opravila zapisnikar oziroma predsednik vlade.

V prvem delu je Ribnikar objavil 51 zapisnikov sej Narodne vlade pod predsedstvom Josipa Pogačnika ter še 15 zapisnikov prehodne Deželne vlade za Slovenijo, ki je pod vodstvom predsednika dr. Janka Brejca in podpredsednika dr. Gregorja Žerjava še v stari sestavi delovala od 24. januarja do 26. februarja 1919. Po sejnih zapisnikih lahko sledimo, kako je prva slovenska nacionalna vlada iz predstavnikov vseh tedanjih političnih strank, toda z večino SLS, izvajala pristojnosti najvišjega zakonodajnega in upravno-izvršilnega organa na slovenskem ozemlju, ki je bilo v okviru Države SHS. Iz njih pa se vidi, da je bila tudi aktivna na področju vojaških zadev in mednarodnih odnosov, posebej v zvezi z reševanjem mejne problematike, za kar je bil formalno pristojen zagrebški Narodni svet. Medtem ko se je z organizacijo slovenske vojske ukvarjalo posebno poverjeništvo za narodno obrambo, so o zunanjepolitičnih zadevah razpravljali na plenarnih sejah. Narodna vlada je na seji 16. novembra sprejela naredbo oziroma zakon o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani in z njo tako določila svoje kompetenčne odnose do Narodnega sveta v Zagrebu, da je imela Slovenija federativni položaj v Državi SHS, poseganja na zunanjepolitično in vojaško področje pa kažejo tudi nekatere konfederativne prvine. Kot zanimivost omenjam nove izsledke Matjaža Bizjaka v magistrskem delu o slovenski vojski 1918-1919 (2001), ki je po analizi gradiva poverjeništva za narodno obrambo zagrebškega Narodnega sveta ugotovil, da se je to z nekaterimi vojaškimi zadevami v Sloveniji, zlasti glede umika avstro-ogrške armade z italijanske fronte, ukvarjalo le v začetku svojega delovanja, kasneje pa je posvetilo vso pozornost problematiki hrvaške vojske.

Iz sejnih zapisnikov se vidi, kako prizadevno je Narodna vlada reševala številne težave, ki so bile povezane s prehodom iz avstro-ogrškega v jugoslovanski državni okvir ter iz vojnega v mirnodobsko stanje. Na področju uprave in sodstva je morala najprej poskrbeti za njihovo novo organizacijo in slovenizacijo. Na plenarnih sejah je obravnavala najpomembnejša gospodarska vprašanja, operativne ukrepe pa je izvajala prek poverjeništev za trgovino in industrijo, kmetijstvo, javne gradnje, promet in finance. Posebno pozornost je morala posvetiti reševanju socialnih vprašanj, ki jih je vojna skrajno zaostila. Poverjeništvi za socialno skrbstvo in prehrano sta morali naglo ukrepati, na kar je vplivala tudi bojazen pred nemiri. Pri reševanju socialnih vprašanj so bili posebej aktivni poverjeniki iz vrst JSDS. Veliko dela je moralo opraviti tudi poverjeništvo za uk in bogočastje pri slovenizaciji šolstva ter oblikovanju novih in preosnovanju starih kulturnih ustanov. Ob tem naj poudarimo, da so o vseh pomembnih zadevah razpravljali na

plenarnih sejah vlade, ki so potekale v soglasju z izjemo oblikovanja stališč do dalmatinskega predloga 21. novembra glede zedinjenja Države SHS s Kraljevino Srbijo, kjer je vsaka stranka glede centralizma in avtonomizma ter monarhije in republike vztrajala pri svojih državnopravnih programih. Predsednik Brejc je kolegijski način odločanja protežiral tudi zato, da bi omilil negativni vpliv strankarstva v posameznih poverjeništvih. Zapisniki pa kažejo še eno značilnost - da je Narodna vlada še mesec dni potem, ko je morala na zahtevo notranjega ministra prve jugoslovanske vlade Svetozarja Pribičevića 23. decembra 1918 odstopiti, delovala v glavnem samostojno. Vsa ta dejstva potrjujejo ugotovitev časnika Slovenec (27. 2. 1919) ob zaprisegi prvega predsednika in podpredsednika Deželne vlade, ki ju je imenoval regent Aleksander, da je bila Narodna vlada najvidnejši "znak svobode" Slovenije. Ta časnik pa je nekaj let kasneje (15. 1. 1927) v polemiki glede nekdanjih deželnih avtonomij poudaril velike zasluge SLS ob prevratu leta 1918, da je bila oblikovana Slovenija "z lastno avtonomno vlado, ki je imela vse prerogative državnih vlad", na zakonodajnem področju pa celo večje, saj je v tem pogledu nadomeščala tudi parlament. Poudaril je tudi, da si ni mogoče "misliti večjo samostojnost Slovencev, kakor smo jo imeli tedaj, če izvzamemo lastno nezavisno državnost..."

Medtem ko zapisniki v prvem delu kažejo veliko samostojnost Slovenije v Državi SHS, pa sodijo objave zapisnikov sej Deželnih vlad s šestimi poverjeništvii in omejenimi pristojnostmi glede na možnost pritožbe na njihove sklepe na osrednjo vlado med temeljne vire za osvetlitev procesa centralizacije, ki je kmalu sledila prvodecembrskemu zedinjenju, prav njihovo delovanje pa je pomembno tudi za prikaz udejanjanja nekaterih avtonomističnih pristojnosti. Te so si prizadevale v čim večji meri ohraniti Deželne vlade v času predsednikovanja Janka Brejca, ki je tako praktično uveljavljal avtonomistični program SLS, na drugi strani pa so funkcionarji liberalnega tabora tudi z delovanjem v Deželnih vladah in njihovim vodenjem kazali svoje centralistične težnje. Brejc je v svojih spominih poudaril, da so prav sejni zapisniki "neutajljive priče... ljutih borb" med zagovorniki avtonomizma in centralizma ter kažejo, kako so liberalni politiki "rušili avtonomnost Deželne vlade, kjerkoli je šlo" v ostrih razpravah glede reševanja upravnih in kadrovskih zadev ter pri uredbodajni dejavnosti (Dr. Janko Brejc: Od prevrata do ustave, Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 212-213). Po prizadevanjih slovenskih avtonomističnih sil, SLS je ob začetku podpirala tudi JSDS in Prepeluh je bil med pobudniki oblikovanja pokrajinskega-deželnega zbora kot pomembnega oporišča slovenskega avtonomizma, je imela edino Deželna vlada za Slovenijo šest poverjeništev, vse druge deželne vlade na območju bivše Države SHS pa le štiri poverjeništa. Tako lahko po zapisnikih njenih sej sledimo ne le izvajanju izvršilnih in uredbodajnih nalog s področja notranjih zadev, pravosodja, kmetijstva ter prosvete in kulture, temveč tudi iz resorjev narodnega gospodarstva oziroma javnih gradenj in socialnega skrbstva.

Ribnikar je v drugem delu objavil 67 zapisnikov prve koalicijske Deželne vlade od februarja do novembra 1919, ko je Brejca po spremembi osrednje vlade zamenjal podpredsednik Žerjav (JDS). Ta je uradniško pojmovanje vloge Deželne vlade za Slovenijo pokazal tudi na ta način, da na prelomu 1919/20 skoraj štiri mesece ni skliceval njenih sej, kar je prirejevalec objave zapisnikov smotrno uporabil kot razmejitev med drugo in tretjo knjigo. V času prvega Brejčevega pred-

sednikovanja je Deželna vlada posegla tudi na nekatera področja, za katera ni imela formalnih pristojnosti. Tako je imela do neuspešne aprilske ofenzive 1919 na Koroškem kljub oblikovanju Dravske divizijske oblasti 1. februarja pomembno vlogo tudi na vojaškem področju, veliko pozornost pa je namenila tudi reševanju problematike slovenskih meja na pariški mirovni konferenci. Med njenimi pomembnimi dosežki naj posebej omenimo ustanovitev slovenske univerze. Kot značilnost njenega delovanja navajam oceno socialnodemokratskega poverjenika Albinna Prepeluha, ki je v omenjenih spominih poudaril, da je bila "de facto avtonomna, zakaj še neorganizirani povojni Beograd je nam prepuščal vse upravne odločitve glede naše ožje domovine..." (str. 203).

V tretjem delu je Ribnikar objavil 71 zapisnikov druge in tretje Brejčeve vlade od februarja do decembra 1920 ter dveh liberalnih vlad pod predsedstvom dr. Leonida Pitamica in dr. Viljema Baltiča do zadnje seje 9. julija 1921. Brejc je nadaljeval svoj boj za usihajoči avtonomizem, kar je odmevalo tudi v beograjskem osrednjem časopisju. Tako je list *Demokratija* njegovo vladno označil kot uporniško in se zgražal nad njegovim odločnim zavračanjem poseganja ministrov v pristojnosti Deželne vlade za Slovenijo. Med zadevami, o katerih so podatki tudi v sejnih zapisnikih, so bili v času Brejčevega predsednikovanja odmevni zlasti vladni posegi v železničarsko in splošno stavko aprila 1920 ter vladna prizadevanja glede koroškega plebiscita. Neuspeh na Koroškem je vplival tudi na odstop Brejca, ki je na uredbodajnem področju v svojih spominih kot poseben demokratični dosežek poudaril uvedbo ženske volilne pravice za občinske volitve, ki pa je bila z odločbo regenta Aleksandra kasneje razveljavljena. S peto in šesto Deželno vladno za Slovenijo pod liberalno dominacijo, ki sta delovali na uradniški način, je bilo konec kompetenčnih sporov z Beogradom in sta pomenili uvod v njeno ukinitve, ki jo je določila vidovdanska ustava.

Objavo sejnih zapisnikov je Ribnikar opremil z opombami, v katerih je podal biografske podatke o pomembnih osebnostih, ki so bile povezane z delovanjem poprevratnih vlad. V opombah pa bi bila koristna tudi opozorila na objave uredb celokupne vlade v Uradnem listu Narodne vlade SHS in Deželne vlade za Slovenijo. Kot dopolnilo opombam za zadeve in dogodke, o katerih so razpravljale in odločale poprevratne vlade na svojih sejah, je Ribnikar dodal seznam literature, ki obravnava obdobje 1918-1921. V njem bi bilo ustrezno omeniti tudi zbornik razprav *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918* s podnaslovom *Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem* (Slovenska matica - Ljubljana 2000). Navedel je tudi številne fonde arhivskega gradiva, uradne publikacije in časnike, ki jih je preučil za pisanje biografskih opomb. Uporabnost edicije olajšujejo osebni, geografski in stvarni registri, ki obsegajo kar sto strani. Podatki, da je v biografskem kazalu navedenih kar 2600 oseb, kar je tudi posledica slovenizacije uradništva, da obsega geografski geslovník 650 enot in da je v stvarnem kazalu navedenih nad tisoč ustanov, organizacij, dogodkov in zadev, o katerih so razpravljale in sklepale poprevratne vlade, ilustrirajo količinsko podobo njihove bogate in vsestranske dejavnosti. Ribnikar je v opombah po prizadevnem preučevanju personalne dokumentacije številnih upravnih oblastev in podjetij ter priročnikov podal kratke biografije 1300 pomembnejših osebnosti, ki se omenjajo v sejnih zapisnikih. Zaman si je prizadeval pridobiti podatke iz avstrijskih arhivov za še nekatere nemške

funkcionarje in uradnike, ki so jih po prevratu zamenjali s slovenskimi. Ob tolikšnem številu gesel so manjše napake le obrobnega značaja. V ediciji so objavljene tudi fotografije članov vseh sedmih poprevratnih slovenskih vlad.

Arhivski svetnik Peter Ribnikar je z integralno objavo 204 zapisnikov sej Narodne vlade SHS v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, z uvodno študijo, opombami in registri, v treh knjigah, ki obsegajo nad 1300 strani, opravil pomembno nalogo pri objavljanju arhivskih virov za slovensko zgodovino med vojnoma, za uspešno založniško dejanje pa zasluži priznanje Arhiv Republike Slovenije. S to edicijo so neposredno prek virov osvetljena poprevratna prizadevanja za oblikovanje slovenske državnosti ter tedanje državnotvorne sposobnosti najvišjih oblastnih organov v Sloveniji na izvršilnem in uredbodajnem področju. Je pa tudi dragocena spodbuda za bodoče delo pri izdajanju virov. Dosedanje objave, na nekatere smo opozorili tudi v uvodu, so upravičile svojo potrebnost in uporabnost za raziskovalno delo in za krepitev zgodovinskega spomina širše javnosti. Za dokumentarno osvetlitev prevladujočih slovenskih avtonomističnih prizadevanj v prvi Jugoslaviji bi bilo koristno nadaljevati izdajanje sejnih zapisnikov ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 1927-1928 ter banskega sveta Dravske banovine 1931-1941. Enako temeljita kot za dvajseta leta bi bila potrebna tudi objava državnopravnih programov slovenskih političnih subjektov od kraljeve diktature leta 1929 do aprilske vojne 1941, prav tako pa bi bili zanimivi prikazi nekaterih značilnosti slovenskega gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja med vojnoma z različnimi arhivskimi in publiciranimi viri.

Miroslav Stiplovšek

Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*. Yale University Press, New Haven and London 1999, XVI, 408 strani.

Avtor Gabriel Gorodetsky je profesor katedre Samuela Robina za rusko in vzhodnoevropsko zgodovino na Univerzi v Tel Avivu. Gorodetsky izhaja iz presoje, da je izid spopada med Nemčijo in SZ "zapečatil zavezniško zmago nad nacistično Nemčijo", česar danes, desetletje po koncu hladne vojne, pravzaprav nihče resno ne zanika. Opozarja pa, da je "uradni sovjetski kult Velike domovinske vojne", ki je služil Stalinu, Hruščevu in drugim komunističnim voditeljem, rodil zgodovino te vojne kot "bizaren koktejl dejstev, ponaredkov, predvsem pa izpuščanj". Najhujša izpuščanja sta v rokah sovjetskih zgodovinarjev pretrpela obdobje pakta Ribbentrop-Molotov (kratko RM-pakt) 1939-1941 in katastrofalni začetni potek vojne.

Nedvomno drži, da se Gorodetsky prvi ali najbolj opira na arhivsko gradivo, ki ga je vsemu dosedanjemu razpravljanju, tudi posovjetskemu "revizionističnemu", močno primanjkovalo. Poleg arhivov velikih sil po svetu in arhivov za njegove probleme pomembnih manjših držav (tudi jugoslovanskega) je največ zajemal iz